

STRATEŠKO RAZVIJANJE ZIMSKOG TURIZMA - MOGUĆNOST KORIŠĆENJA PRIRODNIH RESURSA I ENOGASTRONOMIJE U RURALNOM PODRUČJU

STRATEGIC DEVELOPMENT OF WINTER TOURISM - THE POSSIBILITY OF USE OF NATURAL RESOURCES AND ENOGASTRONOMY IN RURAL AREAS

Jovo S. Vučković

Fakultet za primenjeni menadžment ekonomiju i finansije, Beograd, Srbija

Snežana D. Trmčić

Fakultet za primenjeni menadžment ekonomiju i finansije, Beograd, Srbija

© MESTE NGO
JEL category: **L83, Z32**

Apstrakt

U ovom radu dat je prikaz turističkih mogućnosti u ruralnom području grada Trebinja, koje je geografski locirano u zaleđu Herceg Novog i Dubrovnika, sa akcentom na realno moguć razvoj i ulaganje u zimski turizam, obzirom na geografsku blizinu platoa Ubla koji se nalazi u podnožju planina Štirovnik i Orijen sa nadmorskom visinom blizu dve hiljade metara, kao i činjenicu da su ovi tereni u zavetrini od uticaja južnih vetrova, a klima planinska koja stvara okolnosti za turizam tokom cele godine u ovom ruralnom području. Takođe je ukazano na mogućnost korišćenja postojećih prirodnih resursa, kao i enogastronomije. U gradu i okolini je (veći broj manjih hotela u Trebinju, postojanje putne mreže iz austrougarskog perioda koji vode do predloženih zimsko-turističkih destinacija, razvijeno vinogradarstvo i podrumarstvo, lov, ribolov, odgovarajuća prodajno-prehrambena ponuda sposobna da apsorbuje zahteve brojnih turista i sl.), blizina atraktivnih turističkih centara (zanimljiva prirodno mala razdaljina mediteranske i kontinentalne klime koje se sudaraju upravo na ovom području, značajna raskrsnica puteva i sl.), što predstavlja dobru osnovu za dalju nadgradnju i strateško razvijanje zimskog turizma.

Adresa autora zaduženog za korespondenciju:

Jovo S. Vučković

vuckovic.j@teol.net

Ključne reči: strateški razvoj, ruralno područje, turizam, zimski turizam, privreda.

Abstract:

This paper presents the touristic opportunities in the city Trebinje, which is geographically located in the hinterland of Herceg Novi and Dubrovnik, with an emphasis on realistically possible development and investment in winter tourism, due to the fact that plateau Ubla which is located at the foot of the mountains Štirovnik and Orijen with an altitude close to two thousand meters is near the Trebinje, and the fact that these fields are in the lee of the influence of southern winds, and the mountain climate creates conditions for tourism throughout the year. Also it is pointed on existence of natural resources in and around the city (a lot of smaller hotels in Trebinje, existence of the road network from the Austro-Hungarian period which is leading to the proposed winter tourism destinations, developed grape growing and wine production, hunting, fishing, appropriate food selling offer in the city which is able to absorb demands of a many tourists), proximity of attractive touristic centers (naturally small distance between Mediterranean and continental climate which collide exact in this area, a major crossroads and etc.) which presents a good basis for further upgrading and strategically development of winter tourism.

Keywords: strategic development, rural area, tourism, winter tourism, economics.

1 UVOD

O turizmu, posebno u poslednjih par decenija, se mnogo govorilo i pisalo. Šire elaboracije na ovu temu, a samim tim razvoj i unapređenje ove značajne i profitabilne privredne grane, unekoliko je bilo zaustavljeno ratnim zbivanjima na prostorima bivše Jugoslavije, da bi nakon prestanka ratnih događanja, turizam, u ovom regionu, dobio snažan zamajac, posebno po ugledu na turistički razvoj novonastalih država u regionu (Srbija, Crna Gora i Hrvatska), u kojima su menadžeri iz oblasti turizma, rukovođeni mogućnošću uvećanja privrednih kapaciteta, kao i ostvarenja solidnih zarada, shvatili ozbiljnost bavljenja ovom unosnom privrednom delatnošću. Prema proverljivim statističkim podacima UNWTO¹, turizmom kao profesionalnim poslovnim opredeljenjem se bavi oko 6 do 7% zaposlenih u svetu. Nadalje, u zemljama evropske unije, u 2011. godini, ostvareno je oko milijardu putovanja. Navedeni parametri imali su odjeka i kod nadležnih za unapređenje turizma, u navedenim zemljama, pa se, vrtoglavom brzinom, počelo ulagati u srednje (turizam primarno apsorbuje brojnu radnu snagu srednjih školskih kvalifikacija) i visokoškolske ustanove (evidentna potreba za edukovanim menadžerima sa ekspertskim znanjima iz oblasti turizma i menadžmenta) u cilju školovanja i edukovanja

sposobne radne snage, naročito iz oblasti ugostiteljstva, hotelijerstva i menadžmenta.

Obzirom da je, u godišnjim planovima (već više godina) rada i razvoja, grada Trebinja, turizam (ulaganje i razvoj) akcentovan kao strateško zanimanje i orijentacija, smatramo kompatibilnim, s tim u vezi, značajnost ovog rada sa anticipativnim intencijama ulaganja u razvoj zimskog turizma, u smislu evropskih trendova i potrebnih atributa, na teritoriji koja geografski pripada ovoj Opštini i Gradu, a čija je prostorna lociranost severoistočno od već etabliranih turističkih centara Herceg Novog i Dubrovnika.

„Skijaški tereni Zubačkih Ubala nalaze se na visini oko 1300 m. Staze su od 500-1000 m dužine sa blagim nagibom te bi mogle poslužiti za početnike. Međutim, s visokih orjenskih vrhova, koji okružuju Ubla, podesne su duge staze za spustove.“ (Mihić, 1976, str. 301)

Takođe, Vojislav Korać, na temelju brojne, sačuvane prepiske, ukazuje na postojanje dobrih, trgovačkih veza Dubrovnika sa zaleđem još u XVII i XVIII veku.

„Dobre veze s Trebinjem imale su za Dubrovčane izuzetan značaj i iz tog razloga oni su trebinjskim gospodarima poklanjali osobitu pažnju. Polazeći uvijek od takvih motiva koji su u svim slučajevima imali isključivi cilj da se obezbjedi sigurnost i

¹ Svetska turistička organizacija (op. a.)

sloboda njihovog trgovanja.“ (Korać, 1966, str. 335)

Tim pre smatramo opravdanim ulaganje u razvoj zimskog turizma, kao zaokruživanje kompletne turističke ponude na ovom području, imajući u vidu dosadašnje ostvarene rezultate u oblasti sveukupne turističke ponude i otvorenosti ovog grada, posebno u zadnjih nekoliko godina, kada su brojne naučne ekskurzije najavile svoj boravak i boravile u Trebinju sa namerom da posete brojne manastire na području grada (verski turizam), pećinu „Vetrenicu“, da participiraju u vinskom turizmu i sl.

2 GEOGRAFSKO-KLIMATSKE KARAKTERISTIKE

U geografskom smislu, Trebinje se nalazi na krajnjem jugu Republike Srpske i BiH, u podnožju planine Leotar (1224 mnv.), u dolini reke Trebišnjice (97,8 km), na tromeđi BiH, Crne Gore i Hrvatske, sa nadmorskom visinom gradskog jezgra od oko 270 m. Pozicioniran je na značajnoj raskrsnici puteva od kojih su najvažniji: Beograd-Trebinje-Dubrovnik (M-20), Mostar-Trebinje-Niškić (M-6) i Trebinje-Herceg Novi (R-429). Grad se prostire na površini od 904 metra kvadratna, gde, prema poslednjim procenama, živi oko 30 hiljada stanovnika, s tim što 75% tog stanovništva živi u urbanim delovima Opštine

Trebinjska Opština na jugu graniči sa gradom Dubrovnikom, na jugo-zapadu sa Ljubinjem i tim putem se putuje u Mostar, na severu graniči sa gradom Bileća i tim putem se, preko Tjentišta putuje u Sarajevo i Beograd, severoistočno je lociran grad Nikšić, a jugoistočno grad Herceg Novi.

Grad Trebinje se nalazi u zoni mediteranske klima sa toplim letima, umerenom klimom tokom proleća i jeseni i blagim zimama. Srednja godišnja temperatura je 14,2 °C, januarska 5,5 °C, a avgustovska 23,5 °C.

Severo-istočno od grada Trebinja, prostire se Zubački plato-Ubla, sa visokim planinama Štirovnik (1789 mnv.) i Orijen (1895 mnv.), sa pogledom, severozapadno od njih u pravcu Herceg Novog i pripadajuće rivijere, a nadalje, zapadno se prostire dubrovačka rivijera i grad Dubrovnik. Na tim planinama, obraslim četinarima

(čempres, bor, jela, munika) i bukovom šumom, klimatske prilike su, usprkos blizine morske obale (oko par kilometara vazdušne linije), sušta suprotnost od prilika u Trebinju i primorju. Naime, klima je izuzetno oštra sa naročito hladnim i vlažnim zimama i svežim letima. Raspon snežnih dana u godini je, na tom platou, neretko, od kraja novembra do kraja marta iduće godine (dakle, kada pada sneg na visini 1100 mnv., pada i na ovom platou).

Slika br. 1. Deo geografske karte sa ucrtanim zubačkim platoom i planinama koje ga okružuju

„Severni prostor Orjena je Bjela gora, srednji Vrbanja, sjeverozapadni Ubla sa zaklonjenim planinskim grebenima od prodora toplih vazdušnih masa sa juga. Prvi dan sa padanjem snijega je 15.XII, a poslednji 5.IV; ekstremni datum početka padanja snijega je 17.XI, a poslednji 6.V.“ (Mihić, 1976, str. 171)

Samim tim, grad Trebinje, u koji se iz Herceg novog i nešto daljeg Kotora i Budve, može doći iz više pravaca (granični prelazi „Klobuk“, „Grab“, „Nudo“ i „Ivanica“), realno, svoj strateški razvoj, pored letnog, vinskog, agro turizma, može bazirati i na zimskom turizmu.

3 PRIRODNI RESURSI I POSTOJEĆE PRIVREDNE POGODNOSTI

Dana 09.7.2012. godine, „Cvetni Trg“ u samom centru Trebinja, u izboru koji organizuje Javni servis RTRS i dnevni list „Glas Srpske“, proglašenje najuređenijom javnom površinom u RS, u 2012. godini. Napominjemo da je lani, u istom izboru, ovo prestižno priznanje pripalo

takođe gradu Trebinju, a kao najuređenija površina u RS je proglašen kompleks Hercegovačka „Gračanica“, na brdu Crkvina, u istočnom delu grada.

Navedene nagrade jasno govore o prirodnim lepotama Trebinja, koje naslanjajući se na takve okolnosti, a imajući u vidu da je Republika Hrvatska, sa kojom BiH graniči (granica se nalazi na dvadeset i drugom kilometru od Trebinja), 01.7.2013. godine zvanično postala članica evropske Unije, takve reference bi trebalo favorizovati i tu Evropu, trebalo bi „spremno dočekati“ i iskoristiti u privredno-poslovnom smislu.

Takođe, potrebno je apostrofirati dugogodišnju simbiotičku povezanost Trebinja kao zaleđa i morske obale, odnosno privrednu povezanost koja baštini kvalitetnu saradnju i trgovačke sprege.

„Dubrovnik je 5. oktobra 1301. donio odluku da ljudi iz Trebinja mogu bezbjedno dolaziti u Dubrovnik i donositi stoku, sir i drugu hranu i da te svoje stvari prodaju u Dubrovniku kako najbolje mogu. S druge strane Dubrovnik je u ovim krajevima podmirivao sve potrebe vlastele za tkaninom, nakitima i dr.“ (Korać, 1966, str. 176/l)

Na području trebinjske opštine nalazi se pet manastira (Tvrdoš, Dobrićevo, Zavala, Duži, Petro-Pavlov manastir); pored saborne crkve i kompleksa hercegovačka Gračanica tu su i brojne manje crkve, kao i brojni arheološki nalazi i istorijski spomenici koji svedoče o civilizacijama i narodima koji su vekovima naseljavali područje današnje Opštine Trebinje, a što sve predstavlja stabilan zamajac u trenutnoj turističkoj ponudi grada.

U samom gradu, na raspolaganju brojnim turistima, je osam moderno nameštenih hotela i više privatnih lica koji nastupaju sa ponudom apartmana i luksuzno opremljenih stanova koji su namjenski uređeni u smislu turizma.

Grad i putnici u tranzitu, se snabdevaju naftom i derivatima na 5 (pet) savremeno opremljenih benzinskih pumpi, koje imaju-raspolažu kapacitetima potrebnim da apsorbuju potrebe za derivatima i u toku najzahtevnijih turističkih sezona

„Odličan primer uključenosti u privredu grada i šire, kao i korelacije sa turističkom ponudom, predstavljaju poslovni koraci „Vinarije i podruma Vukoje“, na prepoznavanju važnosti vinskog turizma i privlačenja „vinskih hodočasnika“, u Trebinje, u tom smislu. Naime, činjenično je zabeleženo da je, u prvom polugodištu 2013. godine, oko 20 000 turista posetilo ovu vinariju i njene prateće objekte, a sama firma „Podrumi Vukoje 1982“ je, na „11. regionalnoj konferenciji turizma i enogastronomije“, održanoj 15.5.2013. godine u beogradskom Sava centru, proglašena kao najbolja vinarija u jugoistočnoj Evropi“. (Podrumi Vukoje 1982-najbolja vinarija u jugoistočnoj Evropi, 2013)

Pored navedenih resursa, na teritoriji opštine Trebinje, uspešno posluje niz privatnih firmi sa različitom proizvodno-uslužnom delatnošću, kao što su: „Butreks“, „Autounion“, „ElMar-essential oils“, „Intereks“ i dr.

Dakle, mišljenja smo da je, u kooperaciji sa stranim kapitalom (iz okruženja), spremnim za ulaganje u zimski turizam, sa adekvatnim i poslovno prihvatljivim studijama izvodljivosti, realno razmišljati o pokretanju ekspertske diskusije na temu razvoja ove turističke grane, na ovom području.

Naravno nije zanemarljiva činjenica da brojni privrednici, sportisti, inače vlasnici velikih kompanija i drugi, imaju svoje jahte na vezu u Budvi, u Tivtu – luka Porto Montenegro, u Splitu i dr. Značajni vlasnici krupnog kapitala bi, eventualno, u svetlu šire elaboracije i pravljenja studija izvodljivosti sa osloncem na očekivane prihode od stavljanja u funkciju turističke ponude na navedenim destinacijama, uložili finansijska sredstva potrebna za realizaciju strategije u cilju razvoja zimskog turizma.

4 MOGUĆNOSTI RAZVOJA ZIMSKOG TURIZMA

Novu (potencijalnu) turističku destinaciju možemo definisati kao određeni prostor koji se može oplemeniti, izgraditi novim antropogenim vrednostima i elementima, uz postojeće prirodne, prirodno-antropogene i antropogene vrednosti i elemente (ako postoje u tom prostoru) u cilju razvoja turizma. (Vučković & Trmčić, 2011)

Ako bismo pokušali dati što kraću i što koncizniju definiciju nove turističke destinacije ona bi glasila: nova turistička destinacija je prostor koji poseduje predispozicije ili uslove za razvoj turizma, prostor u kojem se stvara nova materijalna osnova, ili novu turističku destinaciju možemo definisati kao prostor u kojem se može organizovati takva turistička ponuda da se njome turističke potrebe mogu zadovoljiti u potpunosti.

S obzirom na to da se u postojećim razvijenim destinacijama odvijaju sva turistička dešavanja, za nove (potencijalne) turističke destinacije možemo reći da predstavljaju nove prostorne tačke ili odredišta gde će se odvijati turistička dešavanja i realizovati turistička ponuda. Vrednost buduće destinacije najčešće se procenjuje preko projektovanog broja posetilaca, veličine obuhvaćenog prostora, mogućeg ostvarivog profita. Resursi koji najviše privlače turiste u nove destinacije jesu: prirodno bogatstvo, kulturno-istorijska baština, klima i pristupačnost-funkcionalni faktor.“ (Vučković, 2008, str. 15)

Smatramo da je ovaj prostor (zubačka Ubla) „mala“ Švajcarska i u isto vreme šansa za zimski turizam kao segment ukupnog privređivanja. Ovo smatramo utoliko pre što ovaj prostor ima sve karakteristike tzv. nove turističke destinacije. (Vučković & Trmčić, 2011)

Dakle, da analiziramo:

- *Prirodno bogatstvo* - pa naglašavamo „mala“ Švajcarska“,
- *Kulturno-istorijska baština* - nagrada „cvetni trg“, grad teatar (Dučićeve večeri poezije), brojni manastiri i dr.,
- *Klima* - ceo zubački plato ima karakteristike „vazdušne banje“,
- *Pristupačnost* - uz određena finansijska ulaganja u izgradnju i poboljšanje infrastrukture i hotelsko-smeštajnih kapaciteta, a sa činjeničnom blizinom „Evrope“ i geografskom pozicijom Trebinja, ovaj lokalitet se etablira u nadasve funkcionalan i pristupačan. Ovde pod infrastrukturom podrazumevamo „opšti naziv za materijalizovane uslove razvoja (niz raznih tehničkih sistema sa brojnim elementima koji služe unapređenju privređivanja i razvoju privrede), sa brojnim objektima čija izgradnja dovodi do urbanizacije i civilizacije prostora i

unapređenja materijalnih sadržaja urbanizovanog života.“ (Vučković, 2008, str. 52-53)

Trebinje je, od pre jedne dekade, od završetka rata, dobilo potpuno novo lice (ulaganja u turizam uopšte) i obzirom na blizinu platoa Ubla i klimatskih prilika na tom području koji, sa obilnim snežnim padavinama u zimskim mesecima, otvara mogućnost zaživljavanja i ulaganja u razvoj zimskog turizma kao atraktivne turističke ponude.

Jedna od olakšavajućih okolnosti koje stoje na raspolaganju eventualnim investitorima i ulagačima, u ovom smislu, je postojeća mreža makadamskih puteva, na ovom prostoru iz austrougarskog perioda koje bi trebalo prilagoditi uslovima jedne savremene turističke destinacije.

Slika br. 2. Planinarsko-skijaški dom na Ublima

Slika br. 3. Mladi trebinjski skijaši u februaru mesecu na Ublima

Postojeće izletišta Ubla gde je lociran stari planinarsko-skijaški dom sa devet soba, koji je, naravno potrebno renovirati i prilagoditi modernim turističkim zahtevima, ne menjajući mu namenu,

kao i preko puta postojeći mini ski-lift za dečije potrebe, koji je takođe potrebno osavremeniti i staviti u funkciju, predstavljaju polaznu osnovu i orijentir za ulaganje u zimski turizam na ovom lokalitetu, imajući u vidu da je taj planinarski dom izgrađen početkom dvadesetog veka, što ukazuje da je i tada, u trebinjskim krugovima ljubitelja prirode, postojala pionirska vizija bavljenja zimskim turizmom ili barem egzistirala potreba za odlazak u prirodu i za zdrav način života.

Od 1930. godine počinju pohodi skijaša na ovaj plato, a 15. Februara 1931. godine održana je prva skijaška utakmica. Nekoliko stotina posmatrača došlo je autobusima iz Dubrovnika i posmatralo to skijaško takmičenje. Prvi je stigao na skijama Austrijanac Fridrih Filaus. Od 1931. do 1941. godine na ovim terenima redovno su se održavala takmičenja u skijanju.“

Hipotetički, bilo bi potrebno izvesno privlačenje stranih investitora i svežeg kapitala sa ciljem izgradnje putnih komunikacija od raskrsnice iza sela Tuli, na regionalnom putu R-429 - Trebinje-Herceg Novi, koji vodi preko platoa Ublu do podnožja planina Štirovnik i Jastrebica; već pomenuto renoviranje i restauracija postojećeg planinarskog doma i dečijeg ski-lifta na Ublima; izgradnja hotelskog naselja sa pratećim objektima u podnožju planina Štirovnik i Orijen; izgradnja, formiranje i uređenje skijaških staza-terena, ski-liftova i žičara; instaliranje sistema za veštačko osnežavanje na planini Štirovnik i Orijen, kao i uređenje i osavremenjivanje ostale drumske infrastrukture, posebno akcentujući stavljanje u funkciju putnog pravca Trebinje-Cavtat preko dživarskog Poljica i Ivanovog krsta do Zvekovice (Dubrovnik), čime bi udaljenost Trebinja od aerodroma Čilipi (Dubrovnik), sa sadašnjih 46 bila svedena na 18 kilometara.

Obzirom na prilično veliku, odnosno zadovoljavajuću nadmorsku visinu planina u zaleđu, evidentna je realna mogućnost bavljenja širokom lepezom zimskih sportova, na ovom području, naravno, sa akcentom na alpsko skijanje.

Poređenja radi, najveći vrh na Jahorini (Ogorelica) je visok 1982 mnv.; na Kopaoniku (Pančićev vrh) ima 2017 mnv., na Pohorju 1543 mnv., na Zlatiboru (Tornik) ima 1496 mnv; na Sljemenu (Medvednica) kod Zagreba ima visinu od 1035

mnv; što ne predstavlja neku bitnu razliku, u odnosu na nadmorsku visinu planina u sastavu zubačkog platoa, na predmetnoj destinaciji, što je opisano u ovom radu, a posebno, imajući u vidu česte i obilne snežne padavine i dugotrajno zadržavanje snežnog pokrivača na ovom području. Takođe, zanimljivo je navesti podatak, da je Tina Maze, jedno od najvećih imena svetskog alpskog skijanja uopšte, kao omladinka, trenirala na stazi dugoj nepunih 800 metara, u okolini svog rodnog grada, Slovenj Gradec, u Sloveniji.

U kontekstu eventualnih ulaganja i razvoja zimskog turizma na navedenom prostoru, moguće je aktuelizovati i izgradnju i stavljanje u funkciju aerodroma u selu Grab koje je geografski udaljeno nekoliko stotina metara vazdušne linije jugoistočno od Ubala. Naime, ako nije isplativo i rentabilno graditi aerodrom većih gabarita, osnovano se misli da je, sa izgradnjom hotelskog kompleksa i sadržaja koji postuliraju zimskom turizmu, moguće izgraditi aerodrom manjih dimenzija, a koji bi bio frekventan, uz sklapanje ugovora sa tzv. niskotarifnim (*low cost*) avio kompanijama, koje vrše usluge avio prevoza uz:

- bitno manje cene svojih usluga i
- maksimalna popunjenost na svojim linijama.

Primer su kompanije „Wizz Air“ iz Mađarske i „Ryanair“ iz Irske, koje karakteristično biraju upravo periferne, manje aerodrome kao svoje destinacije, što i utiče na njihove popularne cene. „Godišnje, prevezu oko osamdeset miliona putnika.“ (Ryanair, 2014) U ovom smislu, dakle hipotetički posmatrano, grad Trebinje bi trebao tražiti svoju šansu, jer bi na ovaj način bio ostvaren veliki broj letova, sa turistima koji bi zimovali u hotelima na zubačkim Ublima, kao i sa onim koji bi bili u tranzitu kroz Trebinje. U ovom kontekstu, ističemo primer promišljenog i domaćinskog ponašanja administracije u makedonskom gradu Bitolju, gde je, već neko vreme karakteristična „invazija“ šoping tura iz Grčke, jer su u Bitolju dva do četiri puta niže cene svih artikala. Takođe, stomatološke i lekarske usluge su daleko jeftinije, a osmišljen je i profunkcionisao je veći broj kazina i lokala za zabavu, što je, zbog svakodnevne posete brojnih grupa iz Grčke indukovalo priliv stanovništva u Bitolj, pa samim tim i pojačanu izgradnju nekretnina, a to je sve doprinelo da Bitolj slovi kao „mali evropski grad“. Naravno, sve ovo,

neće bitno popraviti BDP u Makedoniji, ali će bitno uticati na privredni rast i razvoj.

5 ZAKLJUČAK

U predmetnom naučnom radu učinjen je pokušaj prezentovanja mogućnosti razvoja zimskog turizma u gradu Trebinju, temeljem činjenice o postojanju adekvatnih (potrebnih) prirodnih resursa, ostvarenih privrednih postulata kao osnove za ulaganja u ovu granu turizma, potpore privrednih atributa, kao i, pre svega, povoljnih klimatskih faktora, na platou Zubačka Ubla pored Trebinja, neophodnih za razvoj zimskog turizma. Naravno, ovde nije bilo reči o veličini finansijskih ulaganja, materijalnih troškova i eventualnih, očekivanih benefita, što bi zahtevalo širu elaboraciju ekspertskeg tima sa izradama potrebnih studija izvodljivosti sa više finansijskih predračuna, što bi, u krajnjoj instanci, pozitivno delovalo na hroničnu nezaposlenost u Trebinju, odnosno, ukoliko bi navedena naučna razmatranja produkovala materijalizovanje predmetne ideje i došlo do ulaganja u zimski turizam, na području ove opštine bi došlo do otvaranja značajnog broja radnih mesta.

U širem krugu naučne i kulturne zajednice egzistira mišljenje da Trebinje poseduje zaista značajnu otvorenost za različita ulaganja i, možemo slobodno reći, evropski imidž, a obzirom na prirodne resurse i atraktivnu prirodnu lociranost, možemo govoriti o Trebinju kao najlepšem gradu i atraktivnoj turističkoj destinaciji u RS, koji je izrastao i dorastao u političkom, privrednom, administrativnom i kulturno-duhovnom smislu, pa kao takav je etabliran kao istinski centar Hercegovine i šire. Dakle, Trebinje, pored postojeće turističke ponude, ima realne šanse, da uz podršku i upliv stranog kapitala i ulagača, upotpuni turistički ambijent, razvojem zimskog turizma, kao atraktivne i profitabilne grane u ovoj privrednoj delatnosti.

Strateško razvijanje orijentisanosti trebinjske privrede na zimski turizam, i enogastronomije bitan su faktor privlačenja kapitala iz okruženja i stranih investitora, kao i uvažavanje blizine sa Evropskom unijom, podstrek su dobrim primerima dobre prakse, koji će opravdano biti usmereni na razvoj i ekonomski napredak na lokalnom nivou, popraviti kućni budžet mnogih porodica i uopšte uticati na pozitivan kredibilitet i kvalitetniji život u jednoj sredini, ruralnog područja.

CITIRANI RADovi

Korać, V. (1966). *Trebinje-istorijski pregled*. Trebinje, B&H: Kultura.

Mihić, L. (1976). *Lastva kod Trebinja i Bjela gora u masivu Orjena*. Trebinje, B&H: Mjesna zajednica Lastva.

Podrumi Vukoje 1982-najbolja vinarija u jugoistočnoj Evropi. (2013, maj 17). *Nezavisne novine*.

Ryanair. (2014, april 30). *Ryanair*. Retrieved from Union avio karte: <http://www.avio-karte.biz/avio-kompanije/ryanair>

Vučković, J., & Trmčić, S. (2011). Savremeni trendovi u turizmu i bezbednost. Turizam i ruralni razvoj - Savremene tendencije, problemi i mogućnosti razvoja. *Tematski zbornik VI „Međunarodni naučni skup „Meditranski dani“*, (pp. 145-152). Trebinje, BiH.

Vujović, S. (2008). *Materijalna osnova turizma*. Beograd, Srbija: Institut za ekonomiku poljoprivrede.

Datum prve prijave: 11.03.2014.

Datum prijema korigovanog članka: 03.09.2015.

Datum prihvatanja članka: 04.09.2015.

Kako citirati ovaj rad? / How to cite this article?

Style – APA Sixth Edition:

Vučković, J. S., & Trmčić, S. D. (2016, januar 15). Strateško razvijanje zimskog turizma - mogućnost korišćenja prirodnih resursa i enogastronomije u ruralnom području. (Z. Čekerevac, Ur.) *FBIM Transactions*, 4(1), 123-130. doi:10.12709/fbim.04.04.01.15

Style – Chicago Sixteenth Edition:

Vučković, Jovo S, i Snežana D Trmčić. 2016. „Strateško razvijanje zimskog turizma - mogućnost korišćenja prirodnih resursa i enogastronomije u ruralnom području.“ Urednik Zoran Čekerevac. *FBIM Transactions* (MESTE) 4 (1): 123-130. doi:10.12709/fbim.04.04.01.15.

Style – GOST Name Sort:

Vučković Jovo S i Trmčić Snežana D Strateško razvijanje zimskog turizma - mogućnost korišćenja prirodnih resursa i enogastronomije u ruralnom području [Časopis] // *FBIM Transactions* / ur. Čekerevac Zoran. - Beograd : MESTE, 15 januar 2016. - 1 : T. 4. - str. 123-130.

Style – Harvard Anglia:

Vučković, J. S. & Trmčić, S. D., 2016. Strateško razvijanje zimskog turizma - mogućnost korišćenja prirodnih resursa i enogastronomije u ruralnom području. *FBIM Transactions*, 15 januar, 4(1), pp. 123-130.

Style – ISO 690 Numerical Reference:

Strateško razvijanje zimskog turizma - mogućnost korišćenja prirodnih resursa i enogastronomije u ruralnom području. **Vučković, Jovo S i Trmčić, Snežana D.** [ur.] Zoran Čekerevac. 1, Beograd : MESTE, 15 januar 2016, *FBIM Transactions*, T. 4, str. 123-130.